

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2009, 2(116), p. 131–149

TEISMO PRECEDENTAS KAIP TEISĖS ŠALTINIS LIETUVOJE: OFICIALI KONSTITUCINĖ DOKTRINA, TEISINIO MĄSTYMO STEREOTIPAI IR KONTRARGUMENTAI

Egidijus Kūris

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Teisės teorijos ir istorijos katedra
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2366 175
Elektroninis paštas e.kuris@tf.vu.lt

Pateikta 2009 m. kovo 14 d., parengta spausdinti 2009 m. gegužės 15 d.

Anotacija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kai kuriuose 2006–2007 m. aktuose yra suformulavęs oficialią konstitucinę teismo precedento doktriną, pagal kurią teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; teismų precedentai yra teisės šaltiniai; jų privalomumas yra ir vertikalus, ir horizontalus.

Straipsnyje pristatoma Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluota teismo precedento doktrina ir kontrargumentuojama kai kuriems įsigalėjusiems teisinio mąstymo stereotipams, kuriems ši doktrina prieštarauja ir kuriuos, tikėtina, laipsniškai padės įveikti, būtent, kad: pozityvioji teisė, ypač postmodernioje visuomenėje, yra iš esmės tikslingo, kryptingo teisėkūros proceso rezultatas ir kad teisėkūros subjektai turi turėti demokratinį legitimumą mažoritarine šios sąvokos prasme (kurio stokoja nerenkami teismai); „tikroji“ pozityvioji teisė yra būtent tokia, kokią ją suvokė atitinkamas teisėkūros subjektas; teismo precedentas kaip teisės šaltinis nebūdingas Lietuvos teisės tradicijai. Argumentuojama, jog precedentas, kaip teisės šaltinis, ne konkuruoja su įstatymu ir jį pakeičia, o su juo koegzistuoja ir jį papildo. Parodoma, kaip oficiali konstitucinė teismo precedento doktrina buvo toliau plėtojama (palyginti su „pirminiu“ jos variantu) ir kaip ji gali būti plėtojama ateityje.

Reikšminiai žodžiai: konstitucinė teisė, teismo precedentas, oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai.

Įvadas

Viena iš gausių teisės sistemų tipologijų yra jų skirstymas į monolitinės ir pliuralistines¹. Ši tipologija – ne tiek teisinė dogmatinė, kiek sociologinė. Čia *monolitinėmis* vadinamos tokios teisės sistemos, kuriose siekiama kuo didesnės teisėkūros centralizacijos, turinčios užtikrinti kuo didesnę teisės neprieštarumą, nuoseklumą; manoma, kad tai įmanoma tik teisės sistemą traktuojant ne tik kaip hierarchinę (nes teisės hierarchijos idėja iš esmės būdinga visoms teisės sampratomis, išskyrus kai kurias radikaliausias teisinio realizmo bei kritinių teisės studijų atmainas, teigiančias teisės „netvarkingumą“), bet ir kaip tokią, kurioje „ne teisėkūros subjektai“ neturi ir negali koreguoti kompetentingų teisėkūros subjektų nustatytos teisės, o pati teisėkūra suvokiama kaip politinių valdžių (įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios) funkcija. Žinoma, ir tokių teisės sistemų neprieštarumas („monolitiškumas“) tėra siekiamybė, niekuomet neįgyvendinama absoliučiu pavidalu; įvairių nesuderinamumų gali būti kiekvienoje teisės sistemoje, nes net labiausiai centralizuota teisėkūra neapdrausta nuo nevienodo kuriamos teisės turinio suvokimo ar net klaidų, ką jau kalbėti apie įvairius kitus veiksnius, lemiančius teisinio reguliavimo vidinius nesuderinamumus ir spragas. O *pliuralistinėmis* šioje tipologijoje vadinamos tokios teisės sistemos, kuriose politinės valdžios neturi teisėkūros monopolio: su jų legislatyviniais sprendimais konkuruoja ir juos neretai įveikia teisė, sukuriama teismams taikant tų valdžių sukurtą pozityviąją teisę, t. y. teismų praktika. Tiesa, vadinimas „pliuralistinėmis“ nevisiškai atspindi tokių sistemų pobūdį, nes teismų praktika paprastai nebūna linkusi ypač pabrėžti savo konkurencijos su politinių valdžių sukurtą pozityviąją teisę, tačiau pats tokios konkurencijos faktas gali būti laikomas pakankamu tokio pavadinimo pateisinimu.

Lietuvos teisės literatūroje būta tam tikrų, tiesa, gana vangių, svarstymų, kaip tipologizuoti Lietuvos teisės sistemą, tačiau šis dalykas nebuvo gvildenamas monolitiškumo-pliuralizmo skalės kontekste. O šiandien kelti tokį klausimą jau, matyt, per vėlu, nes teismų kuriama teisė kaip teisės šaltinis yra *fait accompli* ne tik Lietuvoje, bet ir daugumoje kitų Vakarų teisės tradicijos kraštų, taigi teisės sistemų skirstymas į monolitinės ir pliuralistines (išskyrus kelias negausias išimtis) šiandien jau nebėra toks aktualus kaip anksčiau. Nors teismo precedentas ilgą laiką buvo apibūdinamas kaip teisės šaltinis, būdingas pirmiausia bendrosios teisės tradicijai ir nebūdingas (ar gerokai mažiau būdingas) romanų-germanų teisės sistemoms, negalima nepastebėti (tai pažymi daugelis autorių), kad maždaug nuo XX a. vidurio išryškėjo šių dviejų tradicijų suartėjimo tendencija, kurios vienas iš požymių – norminio akto (įstatymo plačiąja prasme) lyginamojo svorio padidėjimas anglosaksų šalyse ir laipsniškas teismo precedento reikšmės

1 Krislov S. The Concept of Families of Law. In Podgorecki A., Whelan C. J., Khosla D. (eds.). *Legal Systems & Social Systems*. London, Sydney & Dover: Croom Helm, 1985.

išaugimas kontinentinės tradicijos kraštuose. Tą tendenciją stiprina ir supranacionalinių teismų (Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Bendrijų Teisingumo Teismo ir kt.) jurisprudencija. Šiuo atžvilgiu Lietuvos teisės raida visiškai atitinka šią tendenciją.

Lietuvoje teismo precedento kaip teisės šaltinio „statusas“ buvo „aprobuotas“ oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje (atitinkami Konstitucinio Teismo aktai nurodomi *infra*, aprašant doktriną). Vis dėlto kartais abejojama, ar oficialioji konstitucinė doktrina nenuėjo per toli ir ar teismo precedento pripažinimas teisės šaltiniu nėra žingsnis keičiant Lietuvos teisės tradiciją iš vadinamosios kontinentinės į vadinamąją anglosaksų². Šios abejonės negalima atsainiai atmesti vien kaip esą nulemtos minėtos teisės tradicijų suartėjimo tendencijos nežinojimo, nes toks klausimo kėlimas verčia aiškintis pačią teismo precedento esmę. Be to, esama konstitucinė teismo precedento doktrina, suformuluota sprendžiant atitinkamose konstitucinės justicijos bylose iškeltus klausimus, nėra ir negali būti baigtinė (nes konstitucinės doktrinos formavimas yra nesibaigiantis vyksmas). Kaip Konstitucijos aiškinimo rezultatas ir teisėkūros bei teisės taikymo gairė ji pati kelia naujų klausimų ar net iššūkių Lietuvos teisės sistemai. Kai kurie iš jų yra susiję su tam tikrų profesinėje teisinėje sąmonėje įsitvirtinusių stereotipų (pabrėžtina: grynai profesinių stereotipų, o ne tų, kuriuos bandoma piršti ir dirbtinai palaikyti kaip nekvestionuojamas aksiomas ir kurių primygtinį kartojimą viešojoje erdvėje provokuoja tam tikri teismų, Konstitucinio Teismo taip pat, sprendimai, pažeidžiantys kieno nors interesus), tokių inertiškų, kad jų įsigalėjimo beveik nemažina tai, jog jų nepatvirtina deskriptyviai fiksuojami faktai, įveikimu. Šiame straipsnyje pristatoma Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluota teismo precedento doktrina ir aptariami kai kurie teisinio mąstymo stereotipai (tiksliau, metodologinės nuostatos, kuriomis jie grindžiami), kuriems ši doktrina prieštarauja ir kuriuos ji, tikėtina, laipsniškai padės įveikti.

1. Doktrina (I)

Pirmąkart oficiali konstitucinė teismo precedento doktrina buvo suformuluota Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime³. Tame nutarime suformuluotos doktrinos nuostatos buvo pakartotos ir išplėtos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime⁴, 2006 m. rugpjūčio 8 d.⁵ ir 2006 m. lapkričio 21 d.⁶ sprendimuose, bei (ypač) 2007 m. spalio 24 d. nutarime⁷. Iki „tiesioginio“ šios doktrinos suformulavimo eita beveik trylika konstitucinės justicijos veikimo Lietuvoje metų. Šiame kontekste

2 Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007, 63; Šileikis, E. Penkiolika Konstitucijos metų ir Konstitucinio Teismo naujadarai. *Justitia*. 2007, 4.

3 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas.

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas.

5 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas.

6 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas.

7 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas.

dera paminėti, kad teismo precedento doktrinos užuomazgų konstitucinėje jurisprudencijoje buvo ir ankstesniuose Konstitucinio Teismo aktuose, kaip antai 2001 m. liepos 12 d. nutarime⁸, kuriame pabrėžiamas jurisprudencijos (taigi ir konstitucinės jurisprudencijos) tęstinumo imperatyvas⁹, arba 2003 m. gegužės 30 d. nutarime¹⁰, kuriame pirmąkart buvo eksplicitiškai įtvirtinta, jog paties Konstitucinio Teismo aktai yra teisės šaltiniai¹¹. Teismo precedento instituto įtvirtinimui reikšminga buvo ir dar 1998 m. suformuota ir ligi šiol „nedeclaruota“ kaip pakitusi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika¹² bei kai kurių Lietuvos Respublikos įstatymų (Teismų įstatymo, Administracinių bylų teisenos įstatymo, Civilinio proceso kodekso) nuostatos, eksplicitiškai orientavusios į būtinumą vadovautis esamais teismo precedentais, nors pati precedento sąvoka juose nebuvo vartojama¹³. Tačiau nei minėta Aukščiausiojo Teismo praktika, nei juo labiau įstatymų nuostatos (kaip ordinarinės teisės šaltinių) nereiškė ir negalėjo būti laikomos tokiu teismo precedento kaip teisės šaltinio „aprobavimu“, kuris prilygtų šio instituto konstitucionalizavimui.

Glaustai pasakytina, kad svarbiausios Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suformuluotos oficialios konstitucinės teismo precedento doktrinos nuostatos yra šios. Rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos, taigi ir visaverčio teisingumo vykdymo, sąlyga. Todėl teismų precedentų negalima nemotyvuotai ignoruoti sprendžiant analogiškas bylas. Teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų sprendimų, kurie tų kategorijų bylose turi precedento reikšmę. Aukštesnės instancijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais, kurie turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos teismams, nes teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama. Esami aukštesnės instancijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentus sukūrusius aukštesnės instancijos teismus. Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, in-

8 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas.

9 Iki Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo šis imperatyvas buvo pakartotas (nors nedaug plėtotas) dar šešiuose Konstitucinio Teismo aktuose: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarime, 2003 m. gegužės 30 d. nutarime, 2004 m. vasario 13 d. sprendime, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime, 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarime, 2006 m. kovo 14 d. sprendime.

10 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas.

11 Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime ši nuostata neplėtojama; tai daroma Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime ir 2007 m. spalio 24 d. nutarime.

12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje *Alytaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Sverida“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-122/98).

13 Jokubauskas, R. Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*. 2007, 5(95): 51–56.

ter alia anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama. Toks teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose teismų sprendimuose. Nukrypdamas nuo ankstesnio precedento teismas privalo ne tik deramai argumentuoti patį priimamą sprendimą (sukuriamą naują precedentą), bet ir aiškiai išdėstyti motyvus, argumentus, pagrindžiančius būtinumą nukrypti nuo ankstesnio precedento.

Teismo precedento kaip teisės šaltinio reikšmės išryškėjimas oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje sietinas su kelių konstitucinių principų interpretavimu, būtent – teisinės valstybės, teisingumo ir asmenų lygiateisiškumo principų. Maksimali, kad panašios bylos turi būti sprendžiamos panašiai¹⁴, buvo pakylėta iki konstitucinio imperatyvo lygmens. Ši maksima taikytina ir tais atvejais, kai taikomas įstatymas, ir tais, kai *ad hoc* užpildoma teisinio reguliavimo spraga (legislatyvinė omisija)¹⁵.

Aptariamojoje doktrinoje precedentas teisės šaltinių sistemoje įkurdinamas kaip visavertis teisės šaltinių šeimos narys, o ne kaip vargšą giminaitį, kurio, jei nori, galima neįsileisti į namus. Tiesa, doktrinoje nėra eksplicitiškai paminėtas *stare decisis* principas, bet net ir nevartojant šios sąvokos teismo sprendimas laikomas ne vien teisės taikymo aktu, bet autoritetingu teisės šaltiniu, įpareigojančiu, taigi susaistančiu, ne tik kitus analogiškas bylas nagrinėjančius teismus, bet ir patį precedento kūrėją (kol aukštesnės instancijos teismas nepriėmė sprendimo, paneigiančio tą sukurta precedentą). Taigi teismo precedentas yra teisės šaltinis tiek vertikaliu, tiek horizontaliu aspektu. Jei priimtume kaip neginčijamą kai kurių teisės teorijų postulata, kad teisės šaltinius privalu skirstyti į pirminius (arba privalomuosius) ir antrinius (arba fakultatyvinius), tai Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime teismo precedentas buvo tarsi perkeltas iš antrinių šaltinių klasės į pirminių šaltinių klasę. Tačiau vargu ar šiuo atveju kalbėjimas apie antrinius ar pirminius teisės šaltinius apskritai turi didesnę prasmę, nes taikytiną teisę apibrėžia šaltinių visuma – ir Konstitucija, ir įstatymai (bei kiti norminiai aktai), ir precedentai, ir (rečiau) papročiai, ir tarptautinės sutartys, ir kt., o pats precedentas nėra priešpriešinamas įstatymui, bet jį papildo (detalesnį šio aspekto aptarimą žr. *infra*, antrojo stereotipo kontekste).

Itin pabrėžtina, kad nurodytas doktrinos maksimas dėl teismo precedento privalomumo Konstitucinis Teismas pritaikė ir savo sukurtiems doktrininiams precedentams bei teisinėms pozicijoms atitinkamose bylose. Pasaulyje nedaug rasime tokios save suvaržančios pozicijos analogų; kur kas dažniau (tačiau ne visada atvirai) laikomasi nuostatos, jog *stare decisis* susaisto visus teismus, išskyrus aukščiausiosios instancijos teismą (tai nereiškia, jog precedentų keitimas apskritai nemotyvuojamas).

14 Pirmąkart įtvirtinta Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime.

15 Pažodžiui tokio teksto nėra nė viename Konstitucinio Teismo akte, todėl ši nuostata, kuri yra išvestinė iš kitų – eksplicitinių – formuluočių [plg. *inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. ir 2008 m. vasario 1 d. sprendimus], gali būti laikomas diskutuotina (kol Konstitucinis Teismas jos nėra tiesiogiai įtvirtinęs).

2. Stereotipai

Bent dalis teisininkų bendruomenės teismo precedento reikšmės pabrėžimą Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suprato kaip jo iškėlimą virš įstatymo (norminio akto) ar net suabsoliutinimą, kuris kai kam atrodo nepriimtinas. Tokia reakcija gali būti (ir kartais yra) aiškinama praktiniais sunkumais, susijusiais su teismo precedentų fiksavimu, paskelbimu, sisteminimu ir pan.; šioje srityje būklė išties nėra patenkinama ir reikia rimtų pastūmių. Kita vertus, minėta reakcija gali būti siejama su keliais inertiškais stereotipais, kuriems prieštarauja oficiali konstitucinė teismo precedento doktrina. Čia aptariami trys tokie stereotipai; du pirmieji yra normatyvinio, o trečiasis deskriptyvinio pobūdžio.

1. Manoma, kad pozityvioji teisė yra iš esmės *tikslingo, kryptingo teisėkūros proceso rezultatas* ir kad tai juo labiau pasakytina apie modernią ir ypač postmodernią visuomenę, kurioje socialiniai santykiai tampa vis sudėtingesni ir jų reguliavimas reikalauja itin įmantrios socialinės inžinerijos. Šioje paradigmoje postmodernios visuomenės teisėkūra negali būti stichiška, neorganizuota, saviveiklinė, „savavališka“, antraip sukurta pozityvioji teisė nebus teisinga ir veiksminga. Lietuvoje nemažai akademinų publikacijų skirta teisėkūros planingumui, moksliniam pagrindumui, teisės aktų koncepcijų reikšmei pagrįsti. O jei kalbama ne apie „šiai“ postmodernią, bet apie postmodernią demokratinę valstybę, tai tikima, jog ta „moksliškai pagrįsta“ ir „planinga“ teisėkūra gali būti tik tokia, kai teisėkūros subjektas turi *demokratinį legitimumą*, kuris traktuojamas kaip atitiktis demokratiniam atstovavimui ar bent atskaitingumo imperatyvams. Šiuos imperatyvus, be abejo, atitinka įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios, teisėkūra yra šių valdžių institucijų funkcija. Tuo tarpu teisminė valdžia *niekam neatstovauja* ir *nėra atskaitinga* įstatymų leidžiamajai ar vykdomajai valdžiai (idant būtų nepriklausoma nuo politinės įtakos), taigi nerenkami ir niekam neatskaitingi stokoja demokratinio legitimumo. Todėl teismai esą turi apsiriboti jiems Konstitucijoje *expressis verbis* nustatyta funkcija vykdyti teisingumą – ne kurti teisę, o taikyti esamą teisę nenukrypstant nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių nubrėžtų gairių. Esą neleistina, kad teisminė valdžia, užuot buvusi įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių partnerė (tai nebūtinai reiškia „valios vykdytoja“), imtų su jomis konkuruoti teisėkūroje – demokratinų politinių sprendimų priėmimo domene.

Šios principinės nuostatos gerbtinos kaip mažoritarinio demokratinio valdymo postulatai. Vis dėlto jomis grindžiamas stereotipas sunkiai susitaiko su ta realybe, kurią įvardija ir įprasmina plačiai vartojama teisėjų kuriamos teisės (*judge-made law*) sąvoka, apimanti teismo precedentes. Tokia teisėjų kuriamą teisę čia suvokiama kaip *anomalija* – teisės sistemos perviršis. Klausinama: negi (ir kuo remiantis) demokratinėje valstybėje toleruotina tai, kad teisėjai ne vien taiko „esamą“ teisę, bet ir (prisidengdami teisės aiškinimu) ją kuria? Į šį klausimą atsakoma taip: teisėjai, iš teisės taikytojų virtę jos kūrėjais, užrėpę ne savo funkciją ir prisiėmę galias, kurių demokratinė sistema jiems nepatikėjo, virsta „juristokratija“, „juodosios mantijos aristokratija“ ir įgyvendina „teisėjų diktatūrą“ (tokie epitetai paplitę net senų nepriklausomo teismo ir teisėjų kuriamos

teisės tradicijų kraštuose, o provincialiaime ir, deja, itin politizuotame lietuviškame kritiniame viešajame diskurse apsiribojama primityvesne frazeologija).

Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad šiuo stereotipu iš esmės nesivadovaujama tose teorinėse publikacijose, kuriose bandoma įtikinti, jog „teisė“ netapatintina vien su pozityviaja teise, kurią įprasmina įstatymo (plačiaja prasme) kategorija, ir yra kažkokia „fundamentalesnė“¹⁶ vertybė, egzistuojanti „iki“ ir „virš“ pozityviosios teisės, todėl itin svarbu, kad įstatymas būtų „teisinis“ ir atitiktų tą „iki“ ir „virš“ pozityviosios teisės esančią teisę (kurios turinį išaiškina, atrodo, „mokslinė teisinė doktrina“, kuria kažkodėl reikia tikėti). Tačiau šis požiūris iš esmės neperžengia grynai akademinio diskurso ribų, kadangi vadovautis tokiomis nuostatomis teismų praktikoje iš esmės neįmanoma dėl to, kad teismai, pagrįsdami sprendimą bet kokioje byloje, turi aiškiai identifikuoti taikomą pozityviają teisę, o ne kokią nors subjektyvią teisės „sampratą“.

Kontrargumentuojant šiam stereotipui konstatuotina, pirma, demokratijos samprata neapsiriboja vien mažoritarine demokratija, bet apima ir konstitucinę demokratiją¹⁷, taigi ir demokratinį legitimumą turinčios valdžios samprata neapsiriboja vien politinėmis valdžiomis, bet apima ir teisminę valdžią, politinių valdžių formuojamą profesiniu pagrindu¹⁸. Antra, daugelis raginimų „planingai“, „moksliškai“, juo labiau „centralizuotai“ organizuoti teisėkūrą taip ir lieka *wishful thinking*, o iš tikrųjų teisėkūra vyksta nepaisant ne tik tų gerų norų, bet ir įvairių teisėkūros proceso tobulinimo koncepcijų bei metmenų, kurių per porą dešimtmečių Lietuvoje buvo parengtas visas pluoštas. Šiuo atveju koreguoti minėtą stereotipinę normatyvinę nuostatą verčia deskriptyvus konstatavimas. Taip pat galima nurodyti tą aplinkybę, kad išaugusi įstatymo reikšmė savaime nepanaikina tokių teisės šaltinių kaip tradicijos, papročiai ar sutartys, nepaneigia ir autoritetingųjų nuomonių netiesioginio reguliacinio vaidmens, taigi teisėkūra net postmodernioje visuomenėje būna ne tik organizuota, bet ir stichiška, ne tik planinga, bet ir neplaninga. Kodėl tarp „neplaningai“ atsirandančių teisės šaltinių negali deramos vietos užimti teismų precedentai? Jokių svarių argumentų, kodėl taip negalėtų ar neturėtų būti, nepateikiama. Beje, jeigu svarbiu teisės šaltiniu pripažįstami bendrieji teisės principai (tokiai sampratai lietuviškoje teisės literatūroje nėra oponuojama), tai jie nėra sukurti įstatymų leidėjo, o kyla iš teismų jurisprudencijos, kuri pati tampa pozityviaja teise. Teisėjų kuriama teisė yra faktas, kuri reikia pripažinti, net jei jis netelpa į iš anksto susikurtą teorinę schemą.

M. Twainui priskiriamas posakis „*Get the facts first and then you can distort them as you like*“ („Pirma pateikite faktus, o tada galite juos iškreipti kaip jums patinka“). Pirmojo stereotipo gyvybingumą lemia nenoras pripažinti ne tiek patį teisėjų kuriamos

16 Toks apibūdinimas, žinoma, yra ydingas kalbos požiūriu, nes žodis „fundamentalus“ (kaip ir „elementarus“, „optimalus“) negali būti laipsniuojamas.

17 Kūris, E. Constitutional Law in a Constitutional Democracy – A View from the Constitutional Court of Lithuania. S. Breitenmoser, B. Ehrenzeller, M. Sassöli, W. Stoffel, B. Wagner Pfeiffer (eds.) *Human Rights, Democracy and the Rule of Law / Menschenrechte, Demokratie und Rechtsstaat / Droits de l'homme, démocratie et État de droit. Liber amicorum Luzius Wildhaber*. Zürich: Dike & Nomos, 2007.

18 Plg. Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimus, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimą, 2007 m. spalio 22 d., 2008 m. vasario 20 d. nutarimus.

teisės faktą, kiek tai, kad tą faktą nulemiančių veiksnių negalima pašalinti institucinių manipuliacijų būdu, pvz., „įpareigojant“ teismus „vien“ taikyti teisę.

2. Manoma, kad teisė (pozityvioji teisė) ne tik yra tai, *ką nustatė* atitinkamas teisėkūros subjektas (institucija, pareigūnas), bet ir yra tokia, *kokią ją suvokė* tas subjektas. Net teisės dalykų vadovėliuose (ir profesiniame teisiniame diskurse apskritai) dominuoja prezumpcija, kad nustatyto ir galiojančio teisinio reguliavimo turinį lemia to teisėkūros subjekto valia ir sąmonė: teisės nuostatomis prasmę suteikia būtent jų kūrėjas – teisėkūros, bet ne teisės taikymo subjektas. Visi kiti, neišskiriant nė teismų, yra tik teisės taikytojai, todėl jų sprendimai tėra taikomų tos „pirminės“, „tikrosios“ teisės nuostatų atspindys. Tas atspindys gali būti adekvatus, mažiau adekvatus ar net visai neadekvatus; taigi teisės taikymas visuomet rizikuoja nukrypti nuo „tikrosios teisės“. O kas gali išaiškinti, kokia ta „tikroji“ teisė, kuri turi būti taikoma ir ar apskritai ji turi būti taikoma tam tikroje faktinėje situacijoje? Didžiausias autoritetas čia tegali būti *pats teisėkūros subjektas*, taigi aukščiausia teisės aiškinimo forma laikytinas vadinamasis autentiškas aiškinimas. Tuo tarpu teismo pateikiamas teisės aiškinimas turi būti subordinuotas tai „tikrajai“ teisei.

Šį stereotipą iliustruosiu papasakodamas, ką man yra pasakęs vienas precedentų kaip teisės šaltinių atžvilgiu kritiškai nusiteikęs advokatas. Pasak jo, tai, kad teismo precedentai pripažįstami teisės šaltiniais ir teismai privalo jais vadovautis, sudaro prielaidas teismams nevykdyti teisingumo, nes nors bylos šaliai atstovaujantis advokatas „remiasi įstatymu“, teismas to aiškinimo nepriima, jeigu jis neatitinka esamo precedento. Aišku, šiuo atveju kalbėta apie precedentą, nepalankų tam advokatui ir jo klientui, bet būtent dėl to, kad teismas linkęs vadovautis būtent juo, advokatui beveik neįmanoma įtikinti teismo savosios įstatymo interpretacijos teisingumu. Taigi „precedentas neleidžia įgyvendinti įstatymo“ ir įvykdyti teisingumo pagal teisę.

Kontrargumentuojant šiam stereotipui pirmiausia pažymėtina ta nepaneigiama aplinkybė, kad teisėkūroje, ypač kolektyvinėje, tam tikros nuostatos dažnai nėra vienodai suprantamos net jas kuriant. Kai kurioms iš jų randamos kompromisinės formuluotės, paliekant ateičiai išsiaiškinti jų turinį, ir toks kelias kartais būna vienintelis įmanomas, jei norima apskritai „ką nors“ nustatyti. Galimos ir klaidos, nuo kurių neapdraustas joks teisėkūros subjektas. Jis taip pat neapdraustas nuo tokio savo teisinės kūrybos rezultato, kai „nustatytas“ teisinis reguliavimas yra prieštaringas arba toks neaiškus, kad tą teisę taikantis subjektas turi ne tiek „rasti“ teisinio teksto prasmę, kiek ją į jį „įdėti“. Konstatuotina ir tai, kad, vertinant kiekybiškai, autentiškas aiškinimas (ypač įstatymų) yra itin retas reiškinys (ne tik Lietuvoje), o laikui bėgant pasikeitus atitinkamoje teisėkūros institucijoje pareigas užimantiems asmenims apskritai tampa tik nominaliai autentišku.

Grįžtant prie minėto advokato pozicijos pasakytina, kad įstatymas, ta „pirminė“ teisė, kol nėra taikomas, tėra negyvas dokumentas, išmargintas raidėmis ir skyrybos ženklais. Veiksmingu, taigi realiu, regulatoriumi įstatymas tampa tik jį taikant, o būtina taikymo sąlyga yra jo aiškinimas. Taigi įstatymas, kurį esą turės taikyti teismas, „gyvena“ toks, kaip jis yra suprantamas jį taikančių institucijų, pirmiausia pačių teismų, kurių žodis teisiniuose ginčiuose yra paskutinis. Todėl bylos šalies (advokato) bandymas aiškinti įstatymą nesivadovaujant jau esamais precedentais neturėtų būti vaisingas: tai, kad

teismas, taikydamas teisę, privalo vadovautis jau esamais precedentais, kurie grindžiami jau suformuluota atitinkamų nuostatų turinio samprata, ne paneigia įstatymo reikšmę, bet siekia užtikrinti vienodą jo aiškinimą ir taikymą ir bent kiek sumažinti subjektyvių veiksnių įtaką taikant teisę, taigi yra įrankis, leidžiantis įveikti pavienių teisėjų aktyvizmą. Apibendrinant pasakytina, kad precedentas, kaip teisės šaltinis, *ne pakeičia įstatymą, o su juo koegzistuoja ir jį papildo*, materializuoja, vaizdžiai tariant, įkvepia jam gyvybę. Teismo precedentas turėtų įgauti savarankišką reikšmę ir tapti „autonominiu“ teisės šaltiniu tik *lacunae legis*, legislatyvinės omisijos ir pan. atvejais, kai teisinio ginčo neįmanoma išspręsti įstatymo pagrindu.

3. Minėta, kad kartais išsakoma abejonų, ar teismo precedento pripažinimas teisės šaltiniu nereiškia laipsniško Lietuvos teisės tradicijos keitimo. Vienas autorius atitinkamuose Konstitucinio Teismo nutarimuose įtvirtintą precedento (kaip teisės šaltinio) sąvoką net prilygina „revoliucijai.“¹⁹ Taigi trečiasis iš aptariamų stereotipų yra tas, kad teismo precedentas kaip teisės šaltinis nebūdingas Lietuvos teisės tradicijai. Kita vertus, dėl to, kad teismo precedentas savaime nėra vertintinas neigiamai, šį stereotipą galima laikyti ne normatyvinio, o deskriptyvinio pobūdžio stereotipu.

Šis stereotipas grindžiamas nuostata, jog teisės tradiciją lemia iš esmės vien teisės šaltinių rūšys ir jų lyginamasis svoris teisės šaltinių sistemoje, t. y. dominuojanti teisės forma. Tačiau teisės tradicijos sąvoka yra kur kas platesnė, ji apima visumą įvairioms nacionalinėms teisės sistemoms bendrų požymių, užtikrinančių tų sistemų kokybines charakteristikas, stabilumą, išliekamumą ir tęstinumą (perimamumą laike). Teisės forma – neabejotinai svarbus, bet ne vienintelis veiksnys, nulemiantis teisės sistemos priskyrimą tam tikrai tradicijai; tai, ar tarp teisės šaltinių dominuoja teismo precedentas, ar įstatymas (norminis aktas), ar paprotys, ar kuris nors kitas teisės šaltinis, savaime nelaikytina *vieninteliu* tradicijos skiriamuoju bruožu. Kita vertus, teisės tradicija tikrai neatitiktų savo pavadinimo, jei būtų kažkas taip netvirta, kad jos pamatus gali suvirpinti vieno iš jos elementų reikšmės pabrėžimas Konstitucinio Teismo aktuose.

3. Doktrina (II)

Minėta, kad konstitucinės doktrinos formavimas yra nesibaigiantis vyksmas. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs jos laipsnišką formavimą „byla po bylos“²⁰ ir fragmentiškumą, jei atitinkamai konstitucinei problemai skirtų bylų nėra daug²¹. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suformuluota teismo precedento doktrina taip pat turėjo būti plėtojama ir turės būti plėtojama ateityje. Kai kada nuo vieno Konstitucinio Teismo akto, kuriame padėti doktrinos pagrindai, iki kito, kuriame ji esmingai

19 Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007, 63: 77.

20 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2006 m. lapkričio 21 d., 2007 m. spalio 22 d., 2007 m. spalio 24 d., 2007 m. lapkričio 13 d. nutarimai.

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas ir 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2007 m. spalio 24 d. sprendimai.

išplėtojama, praeina ne vieneri metai. Tačiau šiuo atveju poreikis vystyti teismo precedento doktriną atsirado (relevantiškoje byloje, kurioje pareiškėjas – Vilniaus apygardos teismas iškėlė būtent teismo precedentų privalomumą civilinėse bylose įtvirtinančio teisinio reguliavimo konstitucingumo klausimą²²) netrukus po to, kai ji pirmą kartą buvo gana plačiai išdėstyta minėtame Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime²³. Galima daryti prielaidą (tačiau tik prielaidą!), kad toks neilgas laikas aiškintinas ir (bet, žinoma, ne tik) tuo, kad dėl anksčiau aptartų stereotipų bent dalis teisininkų, kaip minėta, esamą teismo precedento doktriną suprato kaip jo iškėlimą virš įstatymo ar net suabsoliutinimą.

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarime oficiali konstitucinė teismo precedento doktrina buvo plėtojama pabrėžiant tai, kad šiam teisės šaltiniui negalima teikti per daug reikšmės, *juo labiau suabsoliutinti*. Remtis teismų precedentais reikia itin apdairiai. Dar kartą pabrėžta, kad teismams sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti *analogiškose* bylose, t. y. precedentas taikomas tik tose bylose, kurių *faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios* į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir kurioms *turi būti taikoma ta pati teisė*, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas.

Tame nutarime Konstitucinis Teismas pateikė „pavyzdinių“ precedentų konkurencijos sprendimo taisyklių sąrašą: 1) turi būti vadovaujamosi aukštesnės instancijos (aukštesnės grandies) teismo sukurtu precedentu (t. y. svarbi reikšmė tenka teismo precedentų hierarchijai); 2) reikia atsižvelgti į teismo precedento sukūrimo laiką; 3) reikia atsižvelgti į tai, ar atitinkamas teismo precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis; 4) reikia atsižvelgti į sprendimo argumentacijos įtikinamumą; 5) reikia atsižvelgti į sprendimą priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo skyriaus) sudėtis); 6) reikia atsižvelgti į tai, ar dėl ankstesnio teismo sprendimo buvo pareikšta teisėjų atskirųjų nuomonių; 7) reikia atsižvelgti į galimus reikšmingus pokyčius (socialinius, ekonominius ir kt.), įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą.

Šis sąrašas anaip tol nėra baigtinis ir, jei bus relevantiškų bylų, galės ir greičiausiai turės būti papildomas. Juo labiau, kad be to, ką konstatavo Konstitucinis Teismas, mokslinėje literatūroje nurodoma ir daugiau taisyklių, kuriomis siūloma vadovautis sprendžiant precedentų konkurenciją ir kuriomis esama Konstitucinio Teismo doktrina gali būti papildoma, pvz., nuostata, kad seni precedentai, nepatvirtinti naujais, laikomi „silpnesniais“, arba nuostata, kad teismo sprendimo precedentinė galia silpnesnė, kai jis kritikuojamas teisės moksle²⁴. Neatmestina, kad tokiomis taisyklėmis teismų praktikoje

22 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas.

23 Tiesą sakant, kitas pareiškėjas – Klaipėdos miesto apylinkės teismas dėl panašaus dalyko kreipėsi dar anksčiau, tačiau tas prašymas nebuvo priimtas nagrinėti.

24 Mikelėnienė, D.; Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 215.

gali būti pasiremta dar prieš Konstituciniam Teismui jas konstitucionalizuojant (jei tai apskritai įvyks).

Teismo precedento kaip teisės šaltinio neabsoliutumo kontekste ypač svarbu tai, kad oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pabrėžiama galimybė juos keisti, kai tai objektyviai būtina, konstituciškai pateisinama. Tas objektyvus būtinumas ir konstitucinis pateisinimas siejamas su dviem sąlygomis: 1) būtinumu labiau užtikrinti, apsaugoti, apginti tam tikras vertybes; 2) būtinumu motyvuoti nesivadovavimą esamu precedentu ir naujo precedento sukūrimą. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje taip pat buvo keli doktrininių precedentų keitimo atvejai; bene žinomiausi yra asmenų lygiateisiškumo principo išplėtimas juridiniams asmenims²⁵ bei *non bis in idem* principo interpretavimas, jį išvedus iš nuostatos, anksčiau sietos pirmiausia su baudžiamojo proceso santykiais²⁶. Negalima tvirtinti, kad kiekvienu atveju pakako motyvacijos, kodėl keičiamas doktrininis precedentas, tačiau šie keitimai buvo dar prieš aptariamąsias doktrinos įtvirtinimą. Tuo tarpu po to, kai teismo precedento doktrina buvo oficialiai įtvirtinta konstitucinėje jurisprudencijoje, tais atvejais, kai tam tikras precedentas, nepaisant išorinio teisinių situacijų panašumo, laikomas netinkamu atitinkamam konstituciniam ginčui spręsti, Konstitucinio Teismo aktuose tapo įprasta išryškinti ir pabrėžti, kuo naujoji teisinė situacija, kurioje kilo atitinkamas konstitucinis ginčas, skiriasi nuo ankstesnėje byloje, kurioje buvo sukurtas tam tikras precedentas, analizuotos teisinės situacijos²⁷.

Teismo precedento kaip teisės šaltinio neabsoliutumą lemia ir tai, kad įstatymų leidėjas gali pakeisti įstatymą ir pakoreguoti jam „ne(i)tinkančią“ teismų praktiką, atspindinčią ir išreiškiančią tai, kaip atitinkamo įstatymo nuostatas supranta jas taikantys teismai. Tačiau reikia turėti galvoje, kad naujasis (pakeistas) įstatymas, kurį esą turės taikyti teismas, taip pat „gyvens“ būtent toks, kaip jį supras jį taikantys teismai, jo (o galbūt jo spragu) pagrindu kuriantys naujus precedentes. Tai pasakytina ir apie konstitucinę jurisprudenciją – ji taip pat gali būti įveikiama darant atitinkamas Konstitucijos pataisas.

4. Vietoj išvadų

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. ir vėlesniuose aktuose, aiškindamas *inter alia* konstitucinius teisinės valstybės, teisingumo ir asmenų lygiateisiškumo principus, yra suformulavęs oficialią konstitucinę teismo precedento doktriną, pagal kurią teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; teismų precedentai yra teisės šaltiniai.

25 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. ir 1996 m. vasario 28 d. nutarimai.

26 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d., 2001 m. gegužės 7 d., 2003 m. liepos 4 d. nutarimai.

27 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. ir 2008 m. kovo 15 d. nutarimai.

1.1. Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Teismo precedentas konstitucionalizuotas kaip teisės šaltinis tiek vertikaliu, tiek horizontaliu aspektu: esami aukštesnės instancijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ir žemesnės instancijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, ir tuos precedentes sukūrusius aukštesnės instancijos teismus.

1.2. Pagal oficialią konstitucinę doktriną teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrįdžiama ir pateisinama, o toks teismų praktikos koregavimas visais atvejais turi būti aiškiai ir racionaliai argumentuojamas atitinkamuose teismų sprendimuose.

1.3. Oficialios konstitucinės doktrinos nuostatos dėl teismo precedento privalomumo taikytinos ir paties Konstitucinio Teismo sukurtiems doktrininiams precedentams bei teisinėms pozicijoms atitinkamose bylose.

2. Teismo precedento reikšmės pabrėžimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje dalies teisinės bendruomenės buvo suprastas kaip jo iškelimas virš norminio akto ar net suabsoliutinimas. Tokia reakcija sietina ir su keliais inertiškais teisinio mąstymo stereotipais, kuriems ši doktrina prieštarauja.

2.1. Stereotipui, kad pozityvioji teisė, ypač postmodernioje visuomenėje, yra iš esmės tikslingo, kryptingo teisėkūros proceso rezultatas ir kad teisėkūros subjektai turi turėti demokratinį legitimumą mažoritarine šios sąvokos prasme (kurio stokoja teismai), kontrargumentuojama, kad demokratinį legitimumą turinčios valdžios samprata neapsiriboja vien politinėmis valdžiomis, bet apima ir teisminę valdžią, politinių valdžių formuojamą profesiniu pagrindu, taip pat kad teisėkūra ir postmodernioje visuomenėje būna ne tik organizuota, bet ir stichiška, ne tik planinga, bet ir neplaninga. Todėl nėra jokių svarių argumentų, kodėl tarp „neplaningai“ atsirandančių teisės šaltinių negali deramos vietos užimti teismų precedentai.

2.2. Stereotipą, kad „tikroji“ pozityvioji teisė yra būtent tokia, *kokią ją suvokė* atitinkamas teisėkūros subjektas, kontrargumentuojama, kad teisėkūroje tam tikros nuostatos dažnai nėra vienodai suprantamos net jas kuriant, o iš pažiūros autoritetingiausiu turintis būti autentiškas aiškinimas laikui bėgant tampa tik nominaliai autentišku. Įstatymas kaip „pirminė“ teisė, kol nėra taikomas, realiu, reguliatoriumi tampa tik jį taikant, o būtina taikymo sąlyga yra jo aiškinimas, pirmiausia teisminis. Taigi ir teismo precedentas, kaip teisės šaltinis, nekonkuruoja su įstatymu ir jį pakeičia, o su juo koegzistuoja ir jį papildo, materializuoja; savarankišką reikšmę jis įgauna ir „autonominiu“ teisės šaltiniu tampa tik tais atvejais, kai teisinio ginčo neįmanoma išspręsti įstatymo pagrindu.

2.3. Stereotipui, kad teismo precedentas kaip teisės šaltinis nebūdingas Lietuvos teisės tradicijai, kontrargumentuojama, kad teisės tradicijos sąvoka apima įvairius nacionalinės teisės sistemos požymius, iš kurių tik vienas yra teisės forma, todėl tai, ar tarp teisės šaltinių dominuoja teismo precedentas, ar kitas teisės šaltinis, savaime nelaikytina vieninteliu tradicijos skiriamuoju bruožu.

3. Oficiali konstitucinė teismo precedento doktrina toliau plėtojama ir turės būti plėtojama ateityje (relevantiškose bylose). Kol kas toks plėtojimas (palyginti su „pirminiu“ doktrinos variantu) apima primygtinį konstatavimą, kad precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose (jų faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir joms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas), taip pat „pavyzdinio“ precedentų konkurencijos sprendimo taisyklių sąrašo nustatymą, kuris, jei bus relevantiškų bylų, galės ir turės būti papildomas.

4. Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pabrėžiama galimybė keisti teismo precedentes, jei tai objektyviai būtina, konstituciškai pateisinama, t. y. jei būtina labiau užtikrinti, apsaugoti, apginti tam tikras vertybes, ir jei motyvuojama, kodėl nesivadovaujama esamu precedentu ir sukuriamas naujas.

Literatūra

- Krislov, S. The Concept of Families of Law, in Podgorecki, A.; Whelan, C. J.; Khosla, D. (eds). *Legal Systems & Social Systems*. London, Sydney & Dover: Crooom Helm, 1985.
- Nekrošius V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007, 63.
- Šileikis E. Penkiolika Konstitucijos metų ir Konstitucinio Teismo naujadarai. *Justitia*. 2007, 4.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36–1292.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 56 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 3 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 4, 5, 6 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 57 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 28 d. redakcija), 63 straipsnio 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 70 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 71 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 72 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 73 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 74 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 75 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 76 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 77 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 78 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 79 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 81 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 90 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio 3, 4 punktų (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 128 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymo „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas“ 11 straipsnio 3 dalies 13 punkto (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 17 straipsnio 1, 3 dalių (1995 m.

balandžio 18 d. redakcija), 4 dalies (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 18 straipsnio 3 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekreto Nr. 2048 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ 1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51–1894.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo – Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ 1 punktą neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 88–3475.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija)

atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 127–4849.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111–4549.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 62–2276, Nr. 86.

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 „Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 24–1004.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 52–2361.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 13 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimo išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 26–822.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181–6708.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos kompensacijų už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą dydžio, šaltinių, mokėjimo terminų bei tvarkos, taip pat garantijų ir lengvatų, numatytų Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme, įstatymo 7 straipsnio 1 dalies (1999 m. gruodžio 23 d. redakcija) bei 2 dalies (1999 m. gruodžio 23 d. redakcija) ir dėl Lietuvos Respublikos kompensacijų už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą dydžio, šaltinių, mokėjimo terminų bei tvarkos, taip pat valstybės garantijų ir lengvatų, numatytų Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme, įstatymo 7 straipsnio 1 dalies (2003 m. spalio 14 d. redakcija) bei 2 dalies (2003 m. spalio 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 152–5605.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo – Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos darbo kodekso 183 straipsnio 1 dalies (2002 m. birželio 4 d. redakcija) nuostata „Darbuotojai atleidžiami nuo darbo <...> atlikti Seimo nario pareigas“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nutraukimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 30–1049.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje *Alytaus rajono apylinkės vy-*

- riausiasis prokuroras v. UAB „Sverida“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-122/98, kat. 6).
- Jokubauskas R. Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2007, t. 5.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 1 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 11 d. nutarimo Nr. 899 „Dėl Minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigybių reikalavimų aprašo, Konkursų valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigas eiti organizavimo, mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų atestavimo tvarkos aprašo ir pedagoginių vardų suteikimo universitetuose tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.3.1 punkto, šiuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) patvirtinto Minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų, dirbančių humanitarinių ir socialinių mokslų srityse, pareigybių reikalavimų aprašo (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.2, 2.5, 3.1.2, 3.1.3, 3.1.4 punktų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 962 „Dėl Habilitacijos tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos Habilitacijos tvarkos 3.1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies III skyriaus 17, 20 punktų, IV skyriaus 6 punkto nuostatų išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 15–520.
- Kūris, E. Constitutional Law in a Constitutional Democracy – A View from the Constitutional Court of Lithuania. In Breitenmoser, S.; Ehrenzeller, B.; Sassòli, M.; Stoffel, W.; Wagner Pfeiffer, B. (eds.) *Human Rights, Democracy and the Rule of Law*. Menschenrechte, Demokratie und Rechtsstaat. Droits de l’homme, démocratie et État de droit. Liber amicorum Luzius Wildhaber. Zürich: Dike & Nomos, 2007.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25¹, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69¹ ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109–3192.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65–2400.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 4 straipsnio (2002 m. liepos 2 d., 2004 m. lapkričio 4 d., 2005 m. gegužės 19 d., 2006 m. birželio 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 110–4511.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 „Dėl Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtintų Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 23–852.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas „Dėl bylos pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos

administracinio teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (1998 m. gruodžio 1 d. redakcija), Lietuvos Respublikos 1999 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (1998 m. gruodžio 3 d., 1999 m. spalio 14 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (1999 m. gruodžio 23 d., 2000 m. balandžio 20 d., 2000 m. liepos 13 d., 2000 m. gruodžio 7 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija) neprieštaravo konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. spalio 29 d. nutarimo Nr. 1281 „Dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ 3 punktą neprieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 94 straipsnio 4 punktui, 132 straipsnio 2 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 118–4830.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Klaipėdos miesto apylinkės teismo prašymo ištirti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 346 straipsnio 1, 2 dalių, 350 straipsnio 1, 2 dalių (pasak pareiškėjo, 2006 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat ištirti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. 1269 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano)“ patvirtintos Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano) atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai,

Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 1 straipsnio 1 daliai (1993 m. balandžio 6 d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies 4 punktui (1993 m. balandžio 6 d. redakcija), 8 straipsnio 1 daliai (1993 m. balandžio 6 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo 2 straipsniui (2005 m. liepos 7 d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 4 punktui (pasak pareiškėjo, 2005 m. liepos 7 d. redakcija), 9 straipsnio 1 daliai (2005 m. liepos 7 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 76–3019.

Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 215.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. kovo 16 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 61–1166.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 20–537.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymo 8 straipsnio 3 dalies 2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos

- Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. 829 „Dėl 1939–1990 metų okupacijų represinių struktūrų, tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašo patvirtinimo“ patvirtinto sąrašo „1939–1990 metų okupacijų represinės struktūros, tarnybos ir pareigos, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos“ 9 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 daliai“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 14–370.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 130² straipsnio (1994 m. liepos 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 39–1373.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 2 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija) ir 13 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 patvirtintų vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų 25 punkto 2 dalies (2001 m. gegužės 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir šių nuostatų 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 68–3094.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ (1993 m. balandžio 6 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 19 d. nutarimo Nr. 1269 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano)“ (1994 m. gruodžio 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 72–2865.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 6 d. nutarimu Nr. 177 „Dėl Skirtų realizuoti netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (2004 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) patvirtintų Skirtų realizuoti netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo licencijavimo taisyklių (2004 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 34 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 32–1114.

JUDICIAL PRECEDENT AS A SOURCE OF LAW IN LITHUANIA: THE OFFICIAL CONSTITUTIONAL DOCTRINE, STEREOTYPES OF LEGAL THINKING AND COUNTER-ARGUMENTS

Egidijus Kūris

Vilnius University, Lithuania

Summary. *In its 2006–2007 jurisprudence the Constitutional Court of the Republic in Lithuania, has formulated the official constitutional doctrine of judicial precedent according to which courts are bound by precedents which they created in analogous cases. These precedents are sources of law which are binding both vertically and horizontally.*

The article presents the official constitutional doctrine as elaborated by the Constitutional Court, and the counter-arguments against three types of stereotypes which are well-established in the legal thinking which the doctrine opposes and, hopefully, will help to overcome. Namely, these stereotypes are: that positive law, especially in post-modern society, is, in essence, the result of a purportive and purposeful law-making process and that law-making bodies have to have democratic legitimacy in the majoritarian sense of the word (which the courts lack as they are not elected); “genuine“ positive law is such as it was perceived by a respective law-making body; precedent, as a source of law, is not characteristic to the Lithuanian legal tradition. In this article it is shown how the official constitutional doctrine of judicial precedent was further elaborated, as compared with its initial “version“ and how it could be elaborated in the future. Also, methodological counter-arguments against the said stereotypes are provided, including the one that precedent, as a source of law does not compete with the law (normative act) or substitutes it but co-exists with and supplements it as it is a form of existence of the latter in the perception of law-applying bodies, first of all the courts

Keywords: *judicial precedent, official constitutional doctrine, stereotypes of legal thinking.*

Egidijus Kūris, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Teisės teorijos ir istorijos katedros vedėjas, profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: teisės teorija, konstitucinė justicija, konstitucinės teisės teorinės problemos.

Egidijus Kūris, Vilnius University, Faculty of Law, Department of Legal Theory and History, professor. Research interests: legal theory, constitutional justice, the theoretical problems of constitutional law.